

AVANGARDIZAM U PJESNIŠTVU DRAGE IVANIŠEVIĆA

Hrvojk a Mihanović - Salopek

Drago Ivanišević rođen je 10. veljače 1907. u Trstu. Djetinjstvo je proveo u Trstu i Splitu. U Trstu je polazio osnovnu školu, te započeo gimnaziju na njemačkom, potom nastavio na Sušaku na hrvatskom, a zatim je dovršio u Splitu. Pjesnikov otac Mate bio je trgovac rodom iz Krila Jesenica u Poljicima, a majka Tomica Matija Brničević rodom je bila iz sela Kruga, također u Poljicima. Ivaniševićevi roditelji bili su iznimno marljivi ljudi i uvaženi trgovci vinom u Trstu. Pjesnikovi roditelji imali su svijest o potrebi školovanja, o čemu pjesnik dojmljivo govori u pjesmi posvećenoj Danteu (objavljenoj u kasnijoj zbirci *Igra bogova ili pustinje ljubavi*, Zagreb, 1967). Svoga sina poslali su na godinu dana u Zenicu, da bi u samostanu časnih sestara naučio njemački jezik jer je Ivaniševićeva poliglotska nadarenost potjecala iz djetinjstva. Svoje prve pjesme u prozi objavio je 1925. u splitskoj »Hrvatskoj slozi«, a u Dubrovniku 1930. počinje objavljivati prve stihove. Budući da u Zagrebu nije postojao studij komparativne književnosti, Ivanišević počinje 1926. studirati francuski i komparativnu povijest književnosti na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Zanimajući se za kazalište neko vrijeme je bio pomoćnik redatelja u Narodnom pozorištu, a 1926. asistent dr. Branka Gavella u splitskoj postavi Ibsenovog *Peer Gynta*. Godine 1928. boravio je u Parizu kao stipendist francuske vlade, gdje je pod utjecajem nadrealizma počeo i slikati. Svoje likovne radove Drago Ivanišević se potpisivao pseudonimima Cadenas i

Albert Jordan. Nakon što je diplomirao, 1930. odlazi u Rim i Firencu, a u Padovi nastavlja studirati komparativnu književnost, te je 1932. i obranio doktorat o Danteu u hrvatskoj književnosti. Godinu dana pjesnik je proboravio i u Veneciji gdje je kod slavnog Rossija proučavao djelo komediografa Carla Goldonija i teatarski stil komedije dell'arte. Nakon povratka u domovinu radio je kao gimnazijski profesor u Zagrebu i Karlovcu. Od 1938. do 1939. godine boravio je ponovno u Parizu kao stipendist francuske vlade, a stanovao je i slikao u ateljeu proslavljenog slikara Amadea Modiglianija. Za vrijeme boravka u Francuskoj družio se s brojnim intelektualcima, a osobito s Andre Gideom. Godine 1938. obranio je doktorsku disertaciju na Sorboni »Proust i njegovo doba«. Nakon što se vratio u zemlju 1939. radio je kao suosnivač, direktor i dramaturg na Glumačkoj školi HNK u Zagrebu, do odlaska u partizane 1944. Za vrijeme španjolskoga građanskog rata aktivno je potpomagao lijevu frontu, a od 26. XI. 1944. pridružuje se sa suprugom Ines i starijom kćerkom Laticom partizanskom pokretu, te je u ratu djelovao kao upravitelj Centralne kazališne družine pri ZAVNOH-u. Poslije je imenovan direktorom drame Kazališta narodnog oslobođenja Hrvatske i direktorom Zemaljske glumačke škole u Zagrebu gdje je radio od 1945. do 1949, kada je otpušten. Od 1950. postaje docent, a od 1956. izvanredni profesor na Akademiji za kazališnu umjetnost u Zagrebu. Na vlastitu molbu umirovljen je 1960. godine. Djelovao je kao tajnik Društva književnika Hrvatske, a od 1965. do 1967. bio je urednik u Nakladnom zavodu »Znanje«. Osim toga, uređuje časopis *Teatar*, obavlja funkciju predsjednika Saveza amaterskih kazališta Hrvatske i predsjednik je Festivala amaterskih kazališta i kazališnih društava Jugoslavije u Hvaru. Od godine 1970. intenzivnije sudjeluje u likovnom stvaralaštvu.

Za svoj književni rad dobio je brojne književne nagrade (Nazorovu nagradu, Goranov vijenac, Korablju Marka Marulića za poeziju, Zmajevu nagradu), a Republika Italija odlikovala ga je odličjem »Cavaliere ufficiale«. Bio je i istaknuti član uprave Comunità Europea degli Scrittori (Zajednica europskih pisaca), a 1976. jedan je od osnivača i član Internacionalne akademije pjesnika (Founder Fellow of the International Academy of Poets) u Cambridgeu. Umro je 1. lipnja 1981. u Zagrebu.

Iako se već tridesetih godina javio u poeziji, svoju prvu zbirku pjesama *Zemlja pod nogama* Ivanišević je objavio u Zagrebu 1940. Potom je objavio djela: *Kotarica stihova* (pjesme za djecu), Novo pokoljenje, Zagreb, 1951; *Turica*

(pantomima) tiskano kao rukopis, Izdanje saveza amaterskih kazališta i kazališnih društava Hrvatske, Zagreb, 1956; *Dnevnik* (pjesme) Lykos, Zagreb, 1957; *Ljubav u koroti* (drama u 3 čina), Stožer, Beograd, 1958 (tiskano kao rukopis također u izdanju Saveza amaterskih kazališta i kazališnih društava Hrvatske, Zagreb, 1960); *Mali ribar* (stihovi) posebni otisak iz Rada JAZU, sv. 313, Zagreb, 1958; *Karte na stolu* (novele), Zora, Zagreb 1959; *Jubav* (čakavske pjesme), Lykos, Zagreb, 1960; drugo prošireno i akcentuirano izdanje, Liber, Zagreb, 1975; *Srž* (pjesme), Matica srpska, Novi Sad, 1961; *Poezija*, (izabrane pjesme) Znanje, Zagreb, 1964; *Spliti* (esej tiskan višejezično-hrvatski, engleski, francuski i njemački), Beograd, 1966; *Igra bogova ili pustinje ljubavi* (pjesme), Matica srpska, Novi Sad, 1967; *Glasine* (pjesme), Naprijed, Zagreb, 1969; *Da sam ptica* (pjesme za djecu malu i veliku), Školska knjiga, Zagreb, 1970 (više ponovljenih izdanja), *Vrelo, vrelo bez prestanka*, (pjesme), Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1970; *Od blata jabuka* (pjesme), August Cesarec, Zagreb, 1971; *Otok (Josipu Pupačiću u spomen)* (stihovi), poseban otisak iz Poljičkog zbornika, sv. 2, Zagreb, 1971; *Poemes presents* (pjesme, prijevod na franc. Janine Matillon), Most — Le Pont, Zagreb, 1971; *Um aller Toten Willen* (pjesme, prijevod na njem. R.S. Baur), Most — Die Brücke, Zagreb, 1972/73; *Pismo Mrtvoj ljubavi '73 ili Feljton* (poema), Encyclopedia moderna, Zagreb, 1973, *Historija* (pjesme), August Cesarec, Zagreb, 1974, *Mali, ne maline* (pjesme za djecu), Mladost, Zagreb, 1973; drugo prošireno izdanje 1975. i treće prošireno izdanje 1979; *Ljubav* (izabrane pjesme, gramofonska ploča s autorovim recitacijama), prir. Vlatko Pavletić, Biblioteka Arion, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1977; *Čovjek* (pjesme/grafike — Ivan Lacković-Croata), Biblioteka Vid, Zbirka Biškupić i autori, serija 1, Zagreb, 1978; *Čovjek* (pjesme), objavljeno i u kući »Liber«, Zagreb, 1978; *Mnogi ja — Molteplíce io* (izabrane pjesme, hrvatsko-talijansko izdanje), izbor i prijevod Mladen Machiedo, Dometi, Rijeka, 1979, *Čovjeku riječ*, (stihovi), Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1980; *Izabrana djela — Drago Ivanišević*, u ediciji PSHK, knj. 125, Matica hrvatska, Zagreb, 1981 (prir. Vlatko Pavletić); *Druga sloboda* (izbor pjesama, prir. Vjeran Zuppa), Biblioteka Zlatno slovo, Mladost, Zagreb, 1981.

Ivaniševićeva poezija prevedena je na francuski, talijanski, engleski, njemački, mađarski, španjolski, češki, slovački, nizozemski, poljski, portugalski, rumunjski, ruski, slovenski, makedonski bugarski i albanski. Osim toga, Drago Ivanišević je bio vrstan prevodilac. S francuskog je preveo: A. Gide *Put u Kongo*, Zagreb,

Biblioteka Slovo, 1934; 2. izdanje, Mladost, Zagreb, 1953; *Iz stare kineske lirike*, Zagreb, 1942; *Crnačka poezija*, Sarajevo, 1956; Paul Eluard *Ljubavna poezija*, Split, 1970. i Zagreb, Mladost, 1980. S talijanskog je preveo *Moj Ungaretti*, Zagreb, Knjižara R. Grbića, 1942; Carlo Goldoni *Mirandolina*, Zagreb, 1950; G. Ungaretti *Otajna Hrvatska*, Rim, 1969, Osvaldo Ramous *Riječ o vremenu* (stihovi), Zora, Zagreb, 1969. Sa španjolskog je preveo: F.G. Lorca *Knjiga pjesama*, Zagreb, Zora 1950; F. Garcia Lorca *Umro od ljubavi* (zajedno sa Zvonimirom Golobom), Matica hrvatska, Zagreb, 1973. i 1975; Fernando de Rojas *Celestina ili Tragikomedija o Kalistu i Malibeji*, Zagreb, Zora, 1957; Pablo Neruda *Kronika 1948, Amerika*, Zagreb, 1973. S portugalskog je preveo: Natalia Correa *Zemlja iskrsla iz mora*, Zagreb, 1974.

Niz Ivaniševićevih prijevoda objavljen je i u brojnim antologijama svjetske poezije, a prevodio je i s katalonskog, rumunjskog, njemačkog i ruskog.

Dragu Ivaniševića vezivalo je dugogodišnje prijateljstvo s Giuseppeom Ungarettijem, koje kulminira u Ivaniševićevom prijevodu pisma i pjesme — balade *Otajna Hrvatska*. Spomenutu baladu Ungaretti je posvetio svojoj dadilji Hrvatici Dunji rodnom iz Boke kotorske, za koju su ga vezivale duboke uspomene iz djetinjstva.

Ivanišević je preveo i pjesme F.G. Lorke (*Knjiga pjesama*, objavljena 1950), koje su generacijama intelektualaca otkrile avangardna i specifična strujanja toga španjolskog velikog pjesnika. Po sjećanju obitelji Ivanišević, razdoblje prevođenja bilo je vrlo složeno. U kući se četiri godine nije smjelo glasno govoriti, jer je Drago prestano tražiti riječi i hvatao ritam Lorkine poezije.

Promatramo li cjelokupno pjesničko stvaralaštvo Drage Ivaniševića unutar povijesti hrvatske književnosti, moramo zaključiti da u razdoblju od tridesetih do četrdesetih godina prošlog stoljeća njegova pjesništvo predstavlja bitan avangardistički iskorak i snažnu anticipaciju novih avangardističkih pravaca. Zahvaljujući svojoj europskoj izobrazbi Ivanišević je rano došao u kontakt s avangardnim pravcima i težnjama u europskoj umjetnosti. Boravak i studij u Italiji, kao i čest boravak u Parizu prije i nakon II. svjetskog rata otvorili su vrata njegovu kozmopolitizmu. Proučavao je neposredno francusku, talijansku i španjolsku književnost, te je znalački preveo na hrvatski trojicu avangardnih velikana: Federica Garcia Lorcu, Giuseppea Ungarettija i Paula Eluarda, koji su

ostavili određen utjecaj i na njegovu poeziju. Ivaniševićeva poezija vezana na struje talijanskog hermetizma, francuskog nadrealizma, razuzdanosti jezične slobode i rječotvorne strukture letrizma, pa i ulipoizma,¹ napravila je smioni pomak u razvoju hrvatske poezije, ali i iskorak iz dotadašnje hrvatske pjesničke tradicije. Nasuprot hrvatskoj tradiciji modernističkog pjesničkog sklada Ivanišević je već tridesetih godina s prvim objavljenim pjesmama unio neobuzdanost i začudnost asocijacija, ekspresionističku temperamentnu uskovitlanost iskaza, hermetističko traganje za sažetom biti same riječi. Nedvojbeno se možemo složiti s tvrdnjom Zvonimira Goloba izrečenom 1964. u članku *Karika* da je »Ivaniševićeva poezija predstavljala kariku bez koje bi lanac, što poslijeratnu poeziju veže s onom između dva rata, bio nepotpun.«² Iz današnje perspektive možemo utvrditi da je Ivanišević svojom poezijom nagovijestio i na određen način anticipirao i poslijeratnu pjesničku generaciju krugovaša. U njegovu pjesništvu tražili su se utjecaji Guillaumea Apollinairea i Paula Eluarda,³ te Friedricha Hölderlina i Dina Campana⁴, no on je u cjelini svoga raznolikoga pjesništva ostao samosvojan. Njegova poezija bila je otvorena jezičnim eksperimentima, nošena na eruptivnoj afektivnoj bujici vlastita temperamenta i doživljaja, ali usporedo ona je bila podvrgnuta i racionalnom oku hermetičnog stezanja.

Već na samom početku stvaralaštva, pjesnikove rane pjesme u prozi (*Jutro, Podne, Večer i noć*, napisane 1930. u Dubrovniku), te jedna od prvih pjesama u stihu (*Hegezija u ogledalu jutra*, Hrvatska revija, br. 12, Zagreb, 1933.) iskazuju rijedak i samosvojan prodor avangardističko-nadrealističkih pomaka u hrvatskom pjesništvu. Pomak se odražavao u neviđenoj imaginaciji spojenih sintagmi koje su usporedo izražavale unutarnja strujanja svijesti i alogičnu podsvjesnu doživljajnost. Ivaniševićeva rana poezija ima dvojnu mjeru udjela emotivnog i racionalnog doživljaja, stoga je istovremeno i osjećajna i misaona. I u svojim slikarskim radovima, kao i u stihovima, Ivanišević je često bio opsjednut motivom ljepote i demona ženstvenosti pred kojom pjesnik istodobno razotkriva potisnute iskonske nagone, jezu i ekstazu. Primjer je takve nadrealističke senzualne doživljajnosti pjesma *Plesačica*⁵ čiji izrazi dodiruju granice dohvatljivosti jezičnog tkiva, ali pjesma ipak ne prelazi u područje eksperimentalne samovolje doživljajno-jezičnog iskaza:

»Ozmijila me perom tijela
i pliska u zraku
Nadahnutom rukom takmi se s kosom
nogom bosom
(diram: snijeg, vatru, svjetlosnu traku)
gasi mi vid
Plima strasti davi me u mraku
u plodnom mraku vjetrova čula:
sijevaju vatrometi, vrcaju vodokoci
i izvire
opojna bujica zvuka
Ona mi kupa dah
ona je požar uma
i blistava ubica teže.«

Međutim, iako u toj pjesmi možemo slijediti čudesno zavibriranu nit pjesnikovog izraza, u njoj možemo zamijetiti jedno važno obilježje koje ostaje konstanta u njegovu cjelokupnom pjesničkom stvaranju. Ivaniševići stilemi često tvore sraz čulne doživljajnosti i smionog jezičnog iskaza pomaknutog do novokovanice kao npr.: »sviliš, ozmijila me, vjetrova čula, dlaniš, rijeka vihrovita, dragujem, bjeluci straha, bikanje bratimstva«. Ivanišević je anticipacija pjesničkih poratnih generacija i po svojstvu da u njegovoj poeziji sam pjesnički jezik postaje podvrgnut samoistraživanju i neprestanom razvojnom kretanju. Cjelokupnu ranu poeziju Drage Ivaniševića karakterizira hipersenzibilna doživljanost koja svoj odslik nalazi u smionim slikovno-rječotvornim asocijacijama. Njegova poezija oscilira između upućenosti na duhovno-estetski doživljaj svijeta i istovremeno proživljavanje sumračno-cinične tuge kao odraza razotkrivanja ružnog i prijetećeg u okolini pjeničkog motrišta. Taj rani Ivaniševićev stih sadrži lakoću pokreta i nepredvidivi spoj semantički udaljenih sintagmi s kojima pokušava dohvatiti nedostižno i iskazati neuhvatljivo u jedinstvenoj pjesničkoj doživljajnosti. Ponekad će nas ta lakoća uporabe riječi podsjetiti na igru, ali i na konstrukciju eksperimenta. Međutim, upravo po tom svojstvu nepredvidivosti, Ivanišević je razmaknuo vidokruge tradicionalne lirsko-simbolističke hrvatske modernističke poezije i proširio obzore koje nameće odabir same pjesničke teme.

Usprkos izrazitoj sklonosti pjesničkom eksperimentu, Ivanišević nikad nije podlegao zakonitostima nadrealističke poetike i posvemašnje iracionalnosti doživljaja, već je njegova poezija utemeljena i na intelektualnoj kombinatorici u čijoj pozadini se uvijek razaznaje odslik konkretne životne zbilje. Pjesnikova igrivost misli izmiče rezonu formalne poetike, teži nepredvidivosti, ali usporedo ima zakonitosti svoje asocijativne ekstenzije i hermetičke tenzije i svoju uvijek naslutljivu semantičku os. Ivanišević nije želio biti disciplinirani sljedbenik nadrealističke škole, već je parcijalni način nadrealističkog izraza odgovarao slobodi njegova temperamenta i smionog jezičnog kretanja. Svoju pjesničku osobnost autor nikad nije želio podrediti jednoj određenoj avangardističkoj poetici, već je izrazu davao slobodu vibracije. U izazovu eksperimenta nije uvijek bilo moguće izbjeći zamke zasitnih jezičnih egzibicija, stilskih vježbi i neživotne kombinatorike, ali u najboljim svojim pjesničkim ostvarenjima Ivanišević je smiono otvorio vrata hrvatske poezije novim tokovima.

Ivaniševićev pjesnički ritam izmiče jednoznačnoj procjeni, njegovi stihovi kreću se od kratkih odsječnih rastrganih rečenica, od eliptičnih eksklamacija, do gotovo pjevnih govornih perioda koje nas u ljubavno-egzistencijalističkom tematskom ciklusu mogu asociirati na utjecaj Lorkinih romanci (u pjesmama *Prisutnost nepoznate*, *Naranča*, *Pred zidom kao more*, *Napokon prilazimo moru pomirljivo*).

Dogmatizam u politici, ideologiji ili na umjetničkom području pjesnik nije bio spreman prihvatiti, a ipak se stalno susretao s njime. I sam kao pripadnik hrvatskog partizanskog pokreta Ivanišević je intenzivno i bolno proživio ratna zbivanja, otuda toliko bunta i protesta, cinizma, očajavanja i gladnog neumornog traženja potpune i humane egzistencije. U jednom intervjuu pjesnik je izrekao da je »svijet kao pozornica okrutnosti«. ⁶ U brojnim pjesničkim zbirkama autorov pogled na složenost ljudske psihe i života reflektirao se kao bolno i beskompromisno svjedočanstvo o mračnoj čovjekovoj strani. Međutim, usporedo s gorčinom, u Ivaniševića je trajno prisutno i grčevito traganje za elementarnom vitalnošću i mogućnošću ljudske preobrazbe.

Ako promotrimo oscilacije između autorove pretežito (iako ne i isključivo) kozmopolitske štokavske poezije i izvornog, komunikacijski neposrednijeg čakavskog stvaralaštva (zbirka *Jubav-Mali libar*), uočit ćemo nezaobilaznu osobinu pjesnikova stvaranja. Pored kozmopolitskog određenja i otvorenosti prema avangardnim europskim strujanjima, autor je u nutrini bića ostao čvrsto povezan i

doživljajno stopljen sa zavičajnim korijenima. Ivaniševićeve čakavske pjesme pripadaju krugu tema vezanih uz patrijarhalan poljički i tršćanski period djetinjstva i intimni život unutar obitelji. One su posvećene fragmentima i vedutama života, a ispjevane su jasnom objektivnošću i neposrednošću poput filmske tehnike najboljih talijanskih neorealista Vittorija De Sice, Roberta Rosselinija, Luchina Viscontija i kasnijeg individualističko-psihološkog neorealista Federica Fellinija. Ivanišević je u čakavskoj poeziji ocrtao plastičnu galeriju likova i iznova proustovski oživio predjele svojeg djetinjstva s nevjerojatnom otvorenošću i spontanošću prikazivanja mediteranskog načina života. U zavičajnoj tematici osjećamo živu izvornu inspiraciju, puls životnosti prizora, pogled dječje naivne začudnosti, ali i satirični podsmješljivi odmak od čarolije bezazlenog dječjeg doživljaja. Retrogradni odmak od djetinjeg pjesnik će i sam izričito navesti: »Ondar sam prvi put posumnja i u jude i u se.« Ovim ciklusom uočavamo kako je pjesnikov nemiran istraživački duh znao brodit i dalekim zemljama, ali nije izgubio osjećaj za tegobu svoga podneblja, za težake i mornare, za genetske zavičajne korijene zemlje. Puštajući da ga vodi struja dojmova proživljenog, proteklog i neizbrisivog, Ivanišević je u čakavskoj poeziji ocrtao jasne predodžbe, boje, mirise, autentični govor i ambijent. Ušao je u realistični osjećaj za neizvjesnost, strah od gladi i oskudice običnog čovjeka, ali i njegov osjećaj prkosa, istrajnosti i plodnosti. Po snazi emotivno nabijenih portreta (majke, djeda, mornara, lučkog života) i sugestivnosti prikazanih događaja, zbirka *Jubav* je jedna od najkoherentnijih izvora pjesnikova izraza i odražava najužu pjesnikovu stopljenost s prikazanom materijom. Međutim, daleko od toga da bi Ivaniševićeve pjesme iskazivale samo goli naturalizam ili ukazivale samo na socijalnu nejednakost. One su puno više od toga, psihološka reanimacija proteklog djetinjeg svijeta, s bitnim naglaskom na elemente koji su uzrokovali pomak u dječjem zamišljaju svijeta. Te pjesme su gotovo freudovsko oslikavanje ključnih skica djetinjstva s ravnopravnim udjelom podsvjesnog i osviješćenog doživljaja. Ponekad će u prikazivačkoj perspektivi pobijediti vizura naivnog djeteta (npr. *Moj did*), a u još većem broju pjesama bit će nadodana i ozbiljena prizma zrele osobnosti s primjesama ironije (*S Levanta su došli judi*), suosjećanja (*Moj stric Ivan*), ili suživljene strasti (*Jubav, Jubomor*, itd.). Imamo dojam da u čakavskim pjesmama Drago Ivanišević nanovo razotkriva korijene i brazde koje su satkale njegovo unutarnje biće i upalile u najranijoj dobi njegovu britku moć opservacije.

Zbirka *Jubav* i u pogledu strukture donosi zanimljiv, nekonvencionalni novum. Zamjetan broj tekstova iz zbirke *Jubav* strukturiran je u obliku pjesme u prozi (npr. *Trešt*, *Stari pisnik*, *Prava jubav*, *Divojka Mlada udovica*, *Jubomora*, *Mornari*, itd.). Međutim, pojedini tekstovi, kao posebice *Jubomora*, *Mornari*, nose u svojoj strukturi elemente dramatskog izričaja, monologa, dijaloga, uzvika i uzdisaja, te nalikuju minijaturnim, emotivno nabijenim dramskim isječcima. Ali u tim kondenziranim minidramama Ivanišević ne zazire ni od unosa iracionalne asocijativne doživljajnosti i odslika unutarnje struje svijesti. Primjer teksta *Jubomora* bjesomučan je emfatični monolog ljubomornog lika, u kojem uzavrele unutrašnje emocije poprimaju vanjsko obličje na takav način da se u njima odražava racionalno i nagonско iracionalno strujanje unutar lika. Navedene strukture pjesama u prozi posjeduju osobitu zanimljivost u interferenciji elemenata lirskog, prozno-pripovjedačkog i dramskog načina iskaza, a svi ti iskazi prepliću se, iznenađujuće umeću jedan u drugi, vođeni isključivo spontanom ritmom pjesnikova doživljaja. Ivaniševićeve čakavske pjesme u prozi naglašavaju živu autorovu osobnost, ali unose i emocionalni dijaloški naboj prikazanih dramskih likova koji izvire u tekstu, da bi se već u idućoj rečeničnoj periodu stopili s temeljnim ritmom autorova pjesničkog iskaza. Možemo reći da su u povijesnoj retrospekciji stvaranja oblika pjesme u prozi Ivaniševićeve čakavske pjesme u prozi također poseban pomak u tradiciji, te čine doživljajno-strukturalni most između prethodnih ostvarenja lirskog Frana Mažuranića, lirskog i usporedno ekspresionističkog Miroslava Krleža, prema kasnijim iracionalno-evokacijskim postmodernističkim ostvarenjima Danijela Dragojevića (zbirka *U tvom stvarnom tijelu*).

Miroslav Krleža je sa svojim *Baladama Petrice Kerempuha* rehabilitirao vrijednost i bogatstvo tradicije kajkavskog književnog jezika, a Ivanišević se uz Dragu Gervaisa, Matu Balotu i Juru Franičevića među prvima okrenuo čakavskom dijalektu i pokazao da se na čakavskom mogu izraziti i nova avangardistička strujanja.

Šezdesetih i sedamdesetih godina pjesničko stvaralaštvo Drage Ivaniševića ponovno ulazi u avangardistička stremljenja, u pokušaje nadilaženja tradicionalnoga pjesničkog jezika putem transformacije pjesničkih izričaja (u zbirkama *Srž*, *Igra bogova ili pustinja ljubavi*, *Vrelo*, *vrelo bez prestanka*). U strukturi pjesama zamjetno je jačanje akustičkog zvučnog impulsa riječi, te osamostaljivanje fonostrukture prema utjecajima letrizma. Kao usporedni ironijski i akustični primjer osamostaljivanja zvučne strukture pjesme možemo izdvojiti antologijsku *Fiordalizu*.⁷

Ivaniševićeva poezija ponire u istraživanje same rječotvorne strukture usporedo reflektirajući odraz vlastite posviješćene, a nerijetko i podsvjesno proživljene egzistencije. Međutim, i u slučajevima semantičkog jačanja akustične uloge teksta, kao i u primjerima razvijanja vibracija nadrealističke apstraktne imaginacije i brzih asocijativnih skokova, u cjelini pjesama uvijek se nazire koherentna nit odraza realiteta. Ili drugim riječima, Ivaniševićev osjećaj za refleksiju, njegova uzvibrirana ali budna lucidnost, spašavaju cjelinu pjesme od nezaustavljive bujice asocijativnog rasula. U zbirkama *Srž, Igra bogova ili pustinja ljubavi* Ivaniševićev stih nas neprestano iznenađuje, čas je kovitlac unutarnje nervoze i bunta, usporednog osjećaja gorčine i skepse, te nas podsjeća i na Janka Polića Kamova. U dijelu pjesama autorov izraz se otvara u eliptičnim zvučnim ili vizualnim krugovima (poput rane pjesme *Plesačica* ili *Taj ponor koji jesam*). Iznimno uspjeti ritmičko-semantički ostvaraj pronalazimo u pjesmi *Taj ponor koji jesam*, u kojoj cjelovita smisljena slika labirinta postaje označnica ponora vlastitog jastva, a rima akustički naglašava jeku (»izdaleka, čeka, jeka«), koja podcrtava dojam zavojite dubine ponornih hodnika.

U drugom svom uočljivom toku taj stih teži uviranju u srž riječi, stvaralačkom hermetističkom nagnuću prema bitnom (npr. u pjesmama *Spuž, Naranča, Bolesnik, Panika u paysageu, Posljednja Tinova metamorfoza, Taj ponor koji jesam*). Trajna je motivika Ivaniševićeva svijeta istančan opservatorski i egzistencijalno-cinični odslik jednog zlokobnog otuđujućeg vremena (osobito vidljiv u pjesmama *Igre na evropskom maskenbalu, Oni što paze da mrava ne zgaze, Preplavljen sam novinskim papirom, U noći sretih Raspetoga*). Parcijalni utjecaj ekspresionističkih elemenata zamjetan je u Ivaniševićevom doživljajnom iskazu nemira, pokreta, pobune, protestnog grča, nemirenja s viđenim, možda najizrazitije uočljivim u pjesmi *Preplavljen sam novinskim papirom*:

»preplavljen sam novinskim papirom
slovima što se u bari sloga prepuštaju riječima
mrtvorođenim trulim vjesnicima mraka
(jučerašnjim današnjim sutrašnjim)
vičem crn
(ali netko mi navaljuje težak jastuk

na usta
to je masna gnjila gnjila na
ustima
i pritišće
vika se moja pretvara u mučno mumljanje
šumi mi u ušima i zmijske
kovitlac zmijske svija se oko moje glave
gušim se
nisam li u grobu?)
vičem crn
crncrn oblak hoću da vičem
sve bliži
tu je
na pragu
na pragovima
pred razvaljenim
vratima
tu gdje mucanje dopire kroz
šum u ušima kroz kovitlac zmijske tih
pukotina krhotina zidova
mucavih ljudi zidova«

Ekspressionističku uskovitlanost iskaza možemo zamijetiti i u brojnim sugestivno-semantički naglašenim riječima u Ivaniševićevoj poeziji kao što su: crn, krv, grč, smrt, nož, panika, zmijske.

Pjesnik je u neprestanom grčevitom rascjepu između prikaza rasapa svijeta, njegove višestruke degradacije i iscrpljujućeg neumornog traganja za preobrazbom vlastita okruženja. U trenucima kad sumnja, skeptičnost i tragika prevladavaju u pjesmi, Ivanišević se često stilistički okreće konstrukciji sumračnog ludizma, te raznim amplifikacijama, oksimoronima, disonancijama i iznenadnim preoblikama svih vrsta podcrtava apsurdnost doživljene slike svijeta (npr. pjesma *Beziznimno, Mrtvi su izgubili ključeve tajne*).

U periodu satiričnog promatranja svijeta nastala je Ivaniševićeva zbirka *Glasine* (1969), u kojoj je autor epigramima i rugalicama skicozno ocrtao depresivnu sliku svakodnevice, njezine banalnosti i gorčine.

U brojnim svojim pjesmama, nastalim sedamdesetih godina, Ivanišević sve intenzivnije prodire u raščlanjivanje životnog okruženja, u bit bića i egzistencijalistička promišljanja (osobito je to vidljivo u zbirci *Mnogi ja*, te u pjesmama iz ostalih zbirki: *Korak po korak*, *U mrvi prašine*, *Prostranstva je sveo*, *Ta gomila oblaka nad morem*, *Nešto kao predgovor*, *Biografija I, II. i III.* ili u dosad nepoznatim pjesmama *Stajao sam dugo pred vašim vratima*, *Zmija to je moja postelja i moj kruh*).⁸

U traganju za egzistencijom i poniranjem u bit, koja proizlazi iz samog jezika, napisao je dvojezičnu pjesmu nihilističnog ozračja *Rastvaranje jednog stiha Vitezslava Nezvala*. Konstruktivistički oblik postupne rečenične redukcije ujedno ponire u značenje svake sintaktičke razlikovne nijanse, da bi se na vrhuncu poante naglasio semantem »Ništa«.

Premda je Ivanišević avangardističkim pomacima prema hermetizmu, nadrealizmu, letrizmu, ulipoizmu i psihoanalitičko-egzistencijalističkom raščlanjivanju čovjeka nagovijestio poslijeratnu pojavu krugovaških pjesnika, njegova poezija nije imala nasljedovatelja i ostala je samosvojna pojava. To ne treba čuditi, jer je usprkos raznim stilističkim vibracijama, njegova poezija izrazito prepoznatljiva po pjesnikovom izražajnom temperamentu, njegovoj nemirnoj intonaciji, po slobodnim asimetričnim ivaniševićevskim nezauzdanim stihovima i težnji da s riječima srlja u opasnost nedohvatnosti. U toj poeziji uočavamo usmjerenost na razotkrivanje mogućnosti jezika, počevši od poniranja u čakavsko djetinjte sricanje riječi-pojmova i dojmova, do odgonetanja polisemantičke opterećenosti riječi u sumraku modernističke civilizacije.

Ivanišević svjesno nije htio podrediti svoju pjesničku osobnost određenoj avangardističkoj poetici, već je puštao izrazu da vibrira od nadrealističke asocijativnosti, iracionalnih prepleta zbilje i fantazije, do snažnih impulsa afektivnosti i evokativnosti vezanih uz dane djetinjstva i zavičajnog podneblja. Ivanišević je poput vječno nemirnog mornara, gotovo »ukletog Holandeza«, s nezaustavljivom strašću plovio europskim strujanjima, istražujući jezični iskaz, ali je latentnom i sudbonosnom čakavskom niti ostao trajno povezan s matičnom lukom rodnog Trsta i cjelokupne zavičajne hrvatske Podstrane.⁹ Cjelokupan izbor iz njegove poezije i antologijska pjesma *Hrvatska* odražavaju toga pjesnika kao zavibriranu strunu između zavičaja i svijeta.

Pjesme Drage Ivaniševića odražavaju Europejca i kozmopolita, uvijek budnog i zainteresiranog za otkrića i istraživanja u svijetu, usidrenog u jezičnu strukturu materinskog hrvatskog jezika kojeg je svojim stvaralaštvom trajno obogatio.

BILJEŠKE

¹ Više podataka o ulipoističkim načelima transformacije umjetnosti na temelju pronalaznja primjenjivih načina i poliproduktivnih kombinatoričkih modela stvaranja literature iz već postojećih umjetničkih realizacija, kao i o pravcu ulipoizma nalazi se u dijelovima rada Vlatka Pavletića »Ivaniševićeva poetika između nadrealizma i ulipoizma«, u knjizi *Ljubav* (izabrane pjesme, gramofonska ploča s recitacijama autora), Biblioteka »Arion«, Nakladni zavod MH, str. 266-267, Zagreb, 1977.

² Zvonimir Golob, »Karika«, *Telegram*, Zagreb, 22. V. 1964.

³ Vlatko Pavletić, »Ivaniševićeva poetika između nadrealizma i ulipoizma«, *ibid.*

⁴ Olinko Delorko, »Pjesnik Drago Ivanišević«, *Mogućnosti*, god. XV, br. 8, str. 981-990, Split, 1968.

⁵ Pjesma *Plesačica* iz rane je faze pjesnikova stvaralaštva, a prvi put je objavljena u časopisu *Hrvatska revija*, br.11, Zagreb 1936.

⁶ Citat preuzet iz Ivaniševićevog intervjua *Večernjem listu* 21. svibnja 1964.

⁷ Pjesma *Fiordaliza* objavljena je unutar Ivaniševićeve zbirke *Srž* u Zagrebu 1961.

⁸ O navedenim neobjavljenim pjesmama preuzetim iz rukopisne i tipkane ostavštine Drage Ivaniševića vidi *Napomenu* na kraju priloga.

⁹ Morem oko Podstrane i Jesenica kod Splita Drago Ivanišević je svakog ljeta zbiljski plovio svojom brodicom sve do visokih godina. U svom zavičajnom podneblju je i pokopan, na groblju Sustipan u Sumpetru (Jesenice).

Crteži Drage Ivaniševića (Alberta Jordana)

A. J.

ALBERT JORDANA, D. IVANIŠEVIĆ, CRTEŽI 1933. BELGIJKA
1934

A. J.

Crteži Drage Ivaniševića
(Alberta Jordana)

STAJAO SAM DUGO PRED VAŠIM VRATIMA

Stajao sam dugo pred vašim vratima
uspravan nepomičan kao ukopan
ni dotakao se nisam vašeg praga
dopirale do mene vaše blage mjesečine
Zvezdice vaše daleke vaši bolovi vaši molovi
glicerinaste suze vaše sumorne
zove Ave Maria
Krikovi glumčevi o nekoj vašoj slobodici
glumatanje vaše vidljivo
hrkanje, bikanje vašeg bratimstva
s novim nazovi perspektivama
umorio sam se napokon
dosta rekoh sebi
okrenuh se od
ispred mene vaša vrata
slijeva i zdesna vaša vrata
do nogu mi oko mene
svuda svugdje vaš je prag

ZMIJA TO JE MOJA POSTELJA I MOJ KRUH

Zmija to je moja postelja i moj kruh
opijam se daljinama
na ruci vam anđeli pjevaju
niste znali da je oganj ušao u zglobove
vratite nam rijeke pune veselja
što ćemo kada su u šumi asfaltnoj
zvijezde uzgasnule

Dosad neobjavljene pjesme Drage Ivaniševića

Napomena:

Dosad nepoznate pjesme *Zmija to je moja postelja i moj kruh* i *Stajao sam dugo pred vašim vratima* nalaze se kao rukopisi unutar bilježnice (bloka) na kojoj je Drago Ivanišević zapisivao svoje ranije i nove tekstove te skice za pjesme u bolnici »Rebro« u Zagrebu 1981., tijekom svoga liječenja. Rukopisi su vlasništvo autorovih kćeri, gđe Daše i gđe Latice Ivanišević, koje su mi ustupile na uvid navedene pjesnikove rukopise. Pjesma *Zmija to je moja postelja i moj kruh* nastala je za liječenja infuzijom na klinici »Rebro« i naslov pjesme to simbolično izražava. Po tematici i strukturi, obje pjesme predstavljaju nastavak Ivaniševićevih egzistencijalističko-esencijalnih razmišljanja. Posebno je zanimljivo da se uz njih u istoj bilježnici nalaze pjesnikovom rukom napisane već prije mu objavljene pjesme egzistencijalnog motivskog usmjerenja iz zbirke *Igra bogova ili pustinja ljubavi: Korak po korak, U mrvi prašine, Prostranstva je sveo* i *Ta gomila oblaka nad morem*.